

het Stadsrecht van Alkmaar

Alkmaar

1254

Tolvrijdom

stadsrede

Graaf Willem

bede

VAARDIGHEDENBOEKJE

+ docentenhandleiding

ius de non evocando

TIJDZALHETLEREN

historisch educatief ontwerp en advies

71 artikelen

Het Stadsrecht van Alkmaar

Het stadsrecht is in de basis een juridisch document, maar geeft ook informatie over de bestuurlijke, economische en sociale aspecten van het stadsleven. In deze opdracht leren leerlingen verschillende historische vaardigheden toe te passen op het stadsrecht en daardoor een beeld te vormen van het leven in middeleeuws Alkmaar.

Onderwerp

Het stadsrecht van Alkmaar als primaire bron voor het onderzoeken van middeleeuws Alkmaar

Activiteit

Leerlingen oefenen met de vaardigheden gegevens verzamelen, ordenen, verklaren (oorzaak-gevolg), normen en waarden en inleving.*

Tijdsduur

1 tot 2 uren van 50 minuten

Het leerlingenblad is in delen op te knippen, waardoor de docent kan bepalen welke vaardigheden er wel/niet geoefend worden.

Doelen

- Leerlingen kunnen de vaardigheid oorzaak-gevolg toepassen op een bron
- Leerlingen kunnen gegevens uit een bron ordenen naar de terreinen politiek, economisch, sociaal en juridisch
- Leerlingen kunnen zich op basis van een primaire bron een beeld vormen van het leven in een middeleeuwse stad
- Leerlingen leren waarden en normen waardoor mensen in het verleden werden geleid, vergelijken met die van zichzelf

Beginsituatie

Bovenbouw havo/vwo. Leerlingen kennen de achtergronden van het verlenen van stadsrecht (*KA De opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden*)

De stof is reeds behandeld, deze opdracht is bedoeld als verbreding/verdieping.

Vorbereiding

- Maak groepjes van 2 à 3 leerlingen (de opdracht kan ook individueel gemaakt worden).
- Bepaal welke onderdelen de leerlingen wel/niet gaan doen
- Kopieer voor ieder groepje het leerlingblad (of een selectie daaruit)
- Kopieer voor ieder groepje de brontekst van het stadsrecht

Instrueren

Wat: het stadsrecht van Alkmaar bestuderen om meer informatie te krijgen over het leven in de middeleeuwse stad

Hoe: het bestuderen van delen van het stadsrecht en deze gegevens ordenen en analyseren

Waarom: je kunt uit een bron soms meer informatie halen dan het doel waarvoor de bron is gemaakt. Het oefenen van historische vaardigheden

Uitvoeren

- Neem het leerlingblad met de leerlingen door
- De leerlingen maken de opdrachten op het leerlingblad (of een selectie daaruit)

Nabespreken

- Loop met behulp van het antwoordmodel de opdrachten door
- Indien alle opdrachten worden gemaakt in 2 lessen, valt een tussentijdse bespreking aan te bevelen (les 1 opdracht 1 t/m 3, les 2 opdracht 4 en 5)

Vervolg

- De vaardigheden ordenen politiek-economisch-sociaal, oorzaak-gevolg, normen en waarden en het analyseren van bronnen zijn belangrijk bij geschiedenis. Hier zal in de les vaker op teruggekomen worden.
- *Verdiepingsopdracht Stadsrecht van Alkmaar:* Leerlingen kunnen gegevens uit een bron selecteren op basis van een (onderzoeks)vraag

* Deze opdracht is grotendeels overgenomen van Koen Henskens, Het Stadsrecht van Haarlem

<https://www.koehenskens.nl/geschiedenisdidactiek/>

Het stadsrecht van Alkmaar, anno 1254

Brontekst

Wilhelmus Dei gratia Romanorum rex semper augustus universis presentes litteras inspecturis gratiam suam et omne bonum. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur. Ad noticiam igitur universorum volumus pervenire quod nos, ob dileccionem libertatis opidi de Alcmaria petitioni opidanorum eiusdem benignius inclinati,

Willem, bij de genade van God Roomskoning altijd verheven, wenst allen die dit document zullen lezen zijn genade en al het goede toe. Het is gepast om de dingen die in de loop der tijd gebeuren, aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan. Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij uit liefde voor de vrijheid van de stad Alkmaar welwillend gestemd zijn tegenover het verzoek van de poorters van deze stad

1. ipsos liberos ab omni theloneo et exactione thelonei per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.

1. en hen hebben vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.

2. Preterea dictis opidanis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quitquam adversus aliquem opidanorum de Alcmaria displicuerit, nichil inde nisi iudicium scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliud requiremus

2. Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Alkmaar, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak van de schepenen moet krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum opidanorum iniuriam sive violenciam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Alcmaria cum universis, tam pauperibus quam divitibus, illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.

3. Als evenwel iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot zijn goederen, die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Alkmaar met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.

5. Cuilibet autem opidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina opidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad opidum redeat ibidem morando.

5. Elke poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maand juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien buiten de grenzen van de bovengenoemde stad, op voorwaarde dat hij, nadat de genoemde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.

6. Similiter cedunt cuilibet noviter opidano facto ad inducendas res suas in opidum supradictum quadraginta dies.

6. Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter is geworden, veertig dagen om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te verhuizen.

20. Si quis alium instrumento acuto vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvat et leso decem libras, vel manu privabitur.

20. Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij tien pond aan ons betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand worden beroofd.

23. Item quilibet grassator, si de grassacione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore amittere tenebitur.

23. Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door schepenen is veroordeeld aan zijn geweldpleging, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.

30. Quicumque dederit alapam in faciem alterius, si per duos scabinos convictus fuerit, solvet iudici unam libram et leso unam libram.

30. Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft, zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, aan de schout een pond betalen en aan de gekwetste een pond.

33. *Item si bannitus contumax opidum vitaverit, iustiarius cum opidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iustiarius fuerit, persolvat; si non poterit solvere per impotenciam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.*

33. Evenzo als een banneling hardnekkig handelt in strijd met het recht van de stad, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe bij machte is; als hij niet kan betalen vanwege zijn onvermogen, zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst de schuld, de schade en de boete doen betalen.

34. *Quicumque ad pulsacionem campane non venerit, solvet comiti libram unam.*

34. Wie bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf één pond betalen.

35. *Opidanus qui interficitur, solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris et omnia bona malefactoris erunt comitis; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, solvetur octoginta quatuor libris.*

35. Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader een bedrag van 32 pond worden betaald en alle goederen van de misdadiger zullen van de graaf zijn; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal voor hem 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij is aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.

38. *Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si opidanus fuerit, ad libitum suum biberit, facta computacione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvat et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.*

38. Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen. Maar als hij de waard vóór het genoemd tijdstip de wijn niet heeft betaald en daarover bij zijn schout een klacht wordt ingediend, zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.

39. *Quicumque de quacumque falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici*

39. Ieder die vanwege een valse maat, welke dan ook, is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.

42. *Quicumque opidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius formacis amittere, sic et unam cervisiam, ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea vel linea emere consueverit, is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit per eam incurrere.*

Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan iemand, als zijn vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat steen⁸ wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, kan haar man door haar toedoen een schade oplopen van vier penningen.

44. *Preterea tale ius opidanis memoratis concessimus et tradidimus ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet opidanum de Alcmaria quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum opidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec opidanus opidanum.*

44. Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen vreemdeling of buur van hen, noch een ridder, noch iemand anders enige poorter van Alkmaar om enige reden in genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, en ook niet de ene poorter een andere poorter.

53. *Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus erit.*

53. Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter terechtzitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan gewelddadige aanranding en verkrachting, zal die verkrachter met het doodvonnis gestraft moeten worden.

57. *Postquam aliquis factus fuerit opidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura opidi libertate fruatur.*

57. Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.

60. *Si quis autem aliquem infra libertatem de Alcmaria leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate opidi aut infra tres dies post pulsacionem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.*

60. Maar als iemand binnen de vrijheid van Alkmaar een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid vanwege het gemeenschappelijke belang van de stad of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij ons tien pond betalen, aan de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.

63. *Item predictis opidanis damus presentibus in mandatis ut iuramento prestito confirmant quod unusquisque alii ius suum confirmabit.*

63. Voorts heb ik de reeds genoemde poorters opgedragen dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder zal opkomen voor het recht van de ander

64. *Si vero aliquis opidanus debitorem sui opidani¹¹ in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur coopidano creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.*

64. Voorts, als een burger een schuldenaar van een van zijn medeburgers in zijn herberg heeft ontvangen, terwijl de schuldeiser hier bezwaar tegen maakt, dan zal de herbergier verplicht zijn aan zijn medeburger, verantwoording te doen van het geld dat de ontvangen gast hem verschuldigd is.

68. *Opidani de Alcmaria nobis aut vero domino Hollandie in expedicione nostra vel veri domini Hollandie post decennium cum tot hominibus servient*

68. De poorters van Alkmaar zullen ons of de wettige heer van Holland in onze heervvaart of die van de wettige heer van Holland na tien jaar dienen met zoveel mannen.

69. *similiter precariam sive petitionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus post predictum decennium persolvent*

69. evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland na de voornoemde tien jaren op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel bede betalen

70. *aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ire contigerit, aut uxorem ducere vel militem fieri, sive aliquam sororum eiusdem nubere, vel fratrem seu filium nostrum vel verum dominum Hollandie militem fieri aut uxorem ducere, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout nos predictis decem annis elapsis consilio nostro et scabinis eiusdem opidi racionabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum, nam nos ipsos ex speciali gratia per predictos decem annos ab omnibus exactionibus supradictis, excepta expedicione contra Frisones, duximus penitus eximendos.*

70. [of als het gebeurt dat de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of tot ridder wordt geslagen, of een van zijn zusters trouwt, of een broer of zoon van ons of de wettige heer van Holland ridder wordt of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen, als wij, nadat de genoemde tien jaren zijn verstreken, in onze raad en met de schepenen van die stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en vaststellen; want wij meenden hen als bijzondere gunst gedurende de voornoemde tien jaren geheel en al vrij te moeten stellen van alle hierboven genoemde heffingen met uitzondering van de heervvaart tegen de (West-)Friezen.

Het stadsrecht van Alkmaar

Beantwoord met je groepje de vragen bij deze opdrachtbladen. Verdeel de vragen niet, maar neem met je groepje alle vragen door.

1. Verzamelen

Als je een informatiebron hebt, probeer je eerst wat informatie over de bron te vinden. De basisvragen die je stelt aan een bron voordat je echt informatie eruit gaat halen zijn de onderstaande. Beantwoord deze drie vragen:

Wie heeft deze bron geschreven?	
Welke informatie heb je nodig om deze bron te kunnen lezen/begrijpen?	
Waarom is deze bron gemaakt?	

2. Ordenen

Om deze stadskeur goed te analyseren is het handig om de bron te ordenen. Je kunt de artikelen uit het stadsrecht op verschillende manieren ordenen. Plaats de artikelen van het stadsrecht in de categorieën (neem alleen de nummers van de artikelen over en typ die achter de categorie).

Categorie	Nummers van de artikelen
Politiek	
Juridisch	
Economisch	
Sociaal	
Artikelen met rechten	
Artikelen met plichten	

3. Verklaren

3.1 Oorzaken

Bij het onderdeel 'verklaren' probeer je verklaringen te geven voor de informatie die je hebt gevonden en geordend. Bij het schrijven van het stadsrecht heeft men goed nagedacht. Elk artikel dient namelijk een bepaald doel. Je zou dus heel mooi kunnen proberen te achterhalen waarom elk artikel erin staat. Kortom, wat is de reden of de oorzaak van het opnemen van elk specifiek artikel?

Oorzaken voor de wetsartikelen
Bekijk de introductie van de bron en de eerste twee artikelen: Bedenk twee redenen waarom 'de inwoners van Alkmaar' stadsrechten wilden hebben.
Bekijk artikel 5. Waarom mag een poorter in juli en augustus veertig dagen buiten de stad verblijven?
Bekijk artikel 34. Waarom zou de klok gaan luiden?
Bekijk artikel 38. Wat zou de reden (oorzaak) zijn voor het opnemen van dit artikel in het stadsrecht?
Bekijk artikelen 68, 69 en 70. Wat zouden redenen zijn voor graaf Willem om de Alkmaarders stadsrecht te geven?

3.2 Gevolgen

Behalve een oorzaak hebben vele wetsartikelen ook een gevolg. Ook over het gevolg is door de opstellers van het stadsrecht nagedacht. Sterker nog, zij hebben de wetten gemaakt met een intentie: een bedoeld gevolg.

Gevolgen van de wetsartikelen

Bekijk artikel 2. Wat is een heel belangrijk gevolg voor de macht van de graaf na het ondertekenen van het stadsrecht?

Bekijk artikel 39. Wat is het gevolg van een wijnschenker die de onjuiste maat hanteert?

Bekijk artikel 57. Wat is het gevolg van poorter worden?

3.3 Verder onderzoek

Met alleen het stadsrecht als bron is het lastig na te gaan of de wetsartikelen ook het gewenste resultaat hadden, met andere woorden: zorgden de verboden of voorschriften ervoor dat alles in de stad zo verliep als de bedoeling was?

Bedenk hoe je zou kunnen onderzoeken of de bedoelde gevolgen van het stadsrecht in Alkmaar resultaat hadden.

4. Normen en waarden

Het stadsrecht gaat over rechten en plichten van de burgers en de heerser. Wat zegt dat over de normen en waarden van die tijd? Eigenlijk best veel, want wetten en regels zijn bedoeld om gewenst gedrag te creëren (en omgekeerd: verkeerd gedrag af te straffen). Een wet is in feite een norm. Achter zo'n norm zit een gedachte over een waarde, iets wat men belangrijk vindt. Welke waarden had men in Alkmaar in de Late Middeleeuwen, dat deze wetten in het stadsrecht werden opgenomen?

4.1 Normen en waarden

Welke 13e eeuwse waarden kan je uit de bron halen over....	
onrecht (artikel 20, 23, 30, 35, 39, 60)	
rechten van vrouwen (artikel 42, 53)	
het belang van individu boven het collectief (artikel 60 en 63)	
reputatie (artikel 3, 63, 61, 64)	
Bekijk welke boetes het hoogste zijn, en welke het laagste. Zouden deze verschillen er nu ook zijn, of zouden wij tegenwoordig een andere waardering geven aan de boetes?	

5. Inleving

Geef aan hoe het stadsrecht van Alkmaar na de invoering in 1254 van invloed was op de volgende (fictieve) personen. Denk hierbij aan wat er verandert voor die persoon, welke mogelijkheden deze persoon wel/niet meer heeft, welke verantwoordelijkheid deze persoon draagt, etc.

Een boer die van het platteland naar de stad trekt	
De graaf	
Een herbergier in de stad	
De vrouw van een bakker	
Noem een paar voorbeelden van informatie die je tekort komt om ervoor te zorgen dat jouw beeld 100% klopt met de historische werkelijkheid.	